

Het Geologisch Museum Heerlen is gevestigd aan de Voskuilenweg 131, 6416 AJ Heerlen en geopend op maandag tot en met vrijdag van 9 tot 12 en van 14 tot 16 uur. Tijdens de feestdagen is het museum gesloten.

Cursus geologie

In het voorjaar van 1983 zal een cursus Geologie van start gaan georganiseerd door de Volksuniversiteit van Maastricht samen met het Natuurhistorisch Museum Maastricht.

De cursus besteedt vooral aandacht aan de Geologische tijdvakken, processen en gesteenten rond Maastricht.

Er zal niet gemikt worden op een uitputtende volledigheid van alles rond de Geologie, waardoor de behandelde onderwerpen aan diepgang zullen

winnen. Er zal gestreefd worden de Geologie te bezien als een onderdeel van het landschap. Geologische processen zoals gebergtevorming, erosie, en sedimentatie zijn niet alleen van belang voor het reliëf van het landschap, ze bepalen tevens de aard en de samenstelling van met name de vegetatie. Ook zal de basiskennis van een aantal vegetatie-kenmerken helpen de aard van de geologische gesteenten en sedimenten waarop deze worden aangetroffen te bepalen.

De onderdelen van de cursus zijn:

- een inleiding, Paleozoïcum, en Tertiair o.l.v. dr. M.J.M. Bless, die tevens cursusleider is,
- Krijt, en Pleistoceen door ing. P.J. Felder,
- Vegetatie door drs. D. Th. de Graaf,
- Krijt door drs. A.W.F. Meijer.

In totaal zullen er 6 lesavonden georganiseerd worden. Daarnaast zal een praktikum-les gehouden worden: Krijt-fossielen prepareren en determineren. Tevens zullen er 4 excursies gehouden worden resp. naar het Maasdal, het Belvédère, de Enci en het Savelsbos om zodoende theorie en praktijk te leren zien. De lessen zullen op woensdagavond georganiseerd worden. De start van de cursus: 16 februari 1983.

De cursus kost f 145,— inclusief een speciaal voor deze cursus door de docenten geschreven cursusboek.

Nadere inlichtingen kunt u bij de Volksuniversiteit krijgen, ook kunt u zich daar aanmelden voor de cursus. Het adres is: Volksuniversiteit, St. Pieterskade 13, 6212 AC Maastricht, tel. 043-54651.

Boekbesprekingen

De Buizerd.

Dick Poppe en Bernard Vos, Kosmos Vogelmonografieën, Amsterdam, Kosmos bv., 1982. 77 blz., afbn., lit. opg., Prijs: f 25,—.

Dit boek, dat deel uitmaakt van een tiental tot nog toe verschenen delen uit de reeks populair-wetenschappelijke ornithologische portretten van één vogelsoort, behandelt ditmaal een roofvogelsoort die we gelukkig nog vaak zwevend boven het open landschap kunnen waarnemen al is verwarring met z'n neef de Ringpootbuizerd voor de minder ervaren vogelaar wel mogelijk. De laatste zien we overigens alleen op de trek, daar zijn broedgebied veel noordelijker ligt. Maar ook het onderscheid met de hier broedende niet overwinterende Wespandief is niet eenvoudig. De gedragingen van "onze" Buizerd - met de Havik de grootste in Nederland broedende roofvogel - worden op voortreffelijke wijze door de beide auteurs beschreven. De vele afbeeldingen, zowel in foto-vorm als in tekening, en de diverse tabellen en grafieken getuigen van gedegen studie van deze vogelsoort.

Na ingegaan te zijn op de systematiek van de Buizerd en de verspreiding in 't algemeen, volgen een biotoopbeschrijving en een uiteenzetting over hoe deze vogel zich gedraagt in het vrije veld. Uitvoerige aandacht wordt besteed aan de veel voorkomende variëteiten in kleur en tekening. Ruime aandacht krijgt de jachttechniek en het menu waaruit duidelijk het nuttige element naar voren komt van deze, al naar gelang het jaargetijde, niet zo kieskeurige vogel. Maar zijn belangrijkste prooidieren bestaan toch wel uit muizen van alle voorkomende soorten. (zie o.a. afb. 62).

Belangrijke onderdelen die verder besproken worden zijn de nestbouw, paring en ontwikkeling van de jongen.

Uitgebreid wordt nog verteld over alles wat met de trek samen hangt en de overwintering in ons land. Ook de ecologie van de Buizerd wordt belicht en in het laatste hoofdstuk komt de Buizerd en de mens aan de beurt waaruit blijkt dat het de Buizerd als broedvogel de laatste jaren wat beter gaat door o.a. het nalaten van „giftige bestrijdingsmiddelen” in landschapsgebieden en de pressie op beheerders van jachtterreinen om het zinloos afschieten te stoppen. Maar recreatiedruk en het verkeer blijven hun tol eisen en daarom valt helaas vooralsnog niet veel te veranderen.

Resumerend kunnen we gevoeglijk stellen dat de beide auteurs een knap stuk werk geleverd hebben dat respect afdwingt bij hen die weten wat een tijd en geduld er gemoeid is bij het waarnemen tijdens het zo boeiende "naar vogels kijken".

H. Th.

De toestand van droge stroomdalgraslanden langs de Maas van Roermond tot Loevestein in 1980

Harrie van Dijk, Bart Graatsma en Joost van Rooy, Nijmegen, Botanisch Laboratorium, afd. Geobotanie, Kath. Universiteit, 1981. 238 blz., krtn., tabn., lit. opg. Dit werk is niet in de handel maar wel ter inzage in onder andere de bibliotheek van het Natuurhistorisch Museum Maastricht.

Wie afgaande op de titel een kort antwoord wil hebben op de vraag hoe de toestand van de droge stroomdalgraslanden langs de Maas is, kan volstaan met het lezen van de eerste regels op bladzijde 33: "De meeste van de door ons bezochte terreinen verkeren, althans vanuit een botanisch standpunt gezien, in een slechte staat". Prof. V. Westhoff constateerde al in 1976 dat de droge stroomdalgraslanden tot de meest bedreigde milieutypen behoren. De resultaten van dit onderzoek bevestigen dat nog eens op dramatische wijze.

De auteurs verrichtten in het kader van een doctoraalstudie onderzoek aan de in de jaren vijftig door J.A.F. Cohen Stuart uitgebreid beschreven stroomdalgraslanden langs de Maas. Aan de hand van de eertijds door Cohen Stuart nauwkeurig beschreven plaatsen was het mogelijk om een vergelijking tussen toen en nu te maken. Doel van het onderzoek was dan ook een beschrijving van de huidige situatie, van de veranderingen in soortensamenstelling en omvang en, daarnaast, het verzamelen van botanische gegevens voor bodemkundig onderzoek aan de droge graslanden. Waar mogelijk worden bovendien suggesties voor behoud en beheer van de nog resterende terreinen gedaan.

De auteurs hebben een gedegen en goed gedocumenteerd werkstuk geproduceerd dat zowel qua inhoud als vorm, de toets der kritiek goed doorstaat. De conclusies zijn uitgebreid beschreven en goed gedocumenteerd maar laten zich makkelijk samenvatten: vrijwel alle soorten zijn in abundantie en presentie sterk achteruit gegaan. De soortenrijke hooilanden van weleer zijn veelal verworden tot soortenarme cultuurweiden.

De oorzaken hiervan hebben de auteurs beschreven in een epiloog waarin een maatschappijkritische beschouwing op de hedendaagse cultuur en economie gegeven wordt.

Verreweg het grootste deel van het verslag wordt gevormd door de bijlagen waarin per gebied terreinbeschrijvingen zijn opgenomen. Juist in deze bijlagen is goed te zien welke terreinen op welke manier zijn veranderd in de loop van ruim 25 jaar. De auteurs spreken de hoop uit dat deze studie bij overheid en particulieren een besef van verantwoordelijkheid zal doen ontstaan of versterken zodat zij zal bijdragen tot de bescherming van de laatste stukken stroomdalgrasland. Bescherming is nodig want ongeveer de helft van de circa 200 voor het Fluviatiele district karakteristieke soorten komen uitsluitend of hoofdzakelijk in min of meer open, droge graslanden op zandige bodem voor.

Het is te hopen dat op korte termijn ook de andere door Cohen Stuart in de vijftiger jaren bestudeerde terreinen langs de grote rivieren op een dergelijke uitgebreide wijze als in dit rapport beschreven is, onderzocht zullen worden om, waar mogelijk, nog te redden wat er te redden valt. Voor leden van de Plantenstudiegroep maar ook voor andere geïnteresseerden is dit verslag het lezen meer dan waard. Wellicht biedt het aanknopingspunten voor het binnenkort te starten "Maasproject".

Douwe Th. de Graaf

Marine mammals of the Wadden Sea

P.J.H. Reijnders & W.J. Wolff (Eds.). Rotterdam, A.A. Balkema, Postbus 1675, Rotterdam, 1982. 64 blz., afbn., lit. opg. Prijs: f 12,- (excl. 4% BTW).

Het boekje 'Marine mammals of the Wadden Sea' bevat het eindrapport van de sectie zeezoogdieren van de Waddenzeewerkgroep. Het is het zevende rapport in een serie van elf over de oecologie van de Waddenzee. Met de Waddenzee wordt hier het hele gebied vanaf het Marsdiep bij Texel tot aan Denemarken bedoeld. Het beperkt zich dus, terecht, niet tot het Nederlandse deel van de Waddenzee.

In het Waddenzeegebied zijn in totaal 25 soorten zeezoogdieren aangetroffen. Van de meeste soorten betreffen de waarnemingen echter alleen toevallige strandingen of 'verdwaalde' dieren. Slechts vier soorten kunnen of konden voor de Waddenzee als inheems worden beschouwd. Dit zijn de Zeehond, de Grijze zeehond, de Bruinvis en de Tuimelaar.

Van deze soorten is de Zeehond het meest algemeen. In het Nederlandse gedeelte van de Waddenzee loopt het aantal Zeehonden echter sterk terug van ca. 3000 in 1950 tot ca. 500-600 in de afgelopen jaren).

De oorzaak van dit teruggelopen aantal moet gezocht worden in de afname van het aantal geboorten, vermoedelijk als gevolg van de vervuiling van de Waddenzee met toxische stoffen (in het bijzonder Polychloorbifenylen; PCB's). Daarnaast speelt ook een hoge sterfte onder de jongen een rol. Dit laatste wordt mede veroorzaakt door de toegenomen verstoring door menselijke activiteiten. Dat het aantal Zeehonden in het

Nederlandse gedeelte van de Waddenzee niet nog verder is teruggelopen, is een gevolg van de immigratie van dieren die elders zijn geboren. Op dit moment bestaat 40% van de Nederlandse Zeehondenpopulatie uit immigranten. In de afgelopen jaren is erg veel onderzoek gedaan aan Zeehonden. Dit vindt zijn weerslag in het rapport, dat voor de helft aan Zeehonden is gewijd.

Grijze zeehonden worden geregeld in kleine aantallen in het Waddenzeegebied aangetroffen. Het betreft dan echter vrijwel zonder uitzondering dwaalgasten. Alleen bij het Duitse eiland Amrum bevindt zich sedert ca. 10 jaar permanent een kleine populatie op een zandplaat. Er zijn echter geen aanwijzingen dat de Grijze zeehonden zich hier ook voortplanten.

De Bruinvis was vroeger gedurende de zomer algemeen in de gehele Waddenzee. Sinds 1960 is de soort echter vrijwel verdwenen uit de Waddenzee en ook langs de Noordzeekust wordt hij niet meer waargenomen. De oorzaak hiervan moet wellicht ook gezocht worden in de lozingen van toxische stoffen als pesticiden en PCB's. Daarnaast kan ook de toegenomen visvangst een rol spelen. Hierbij moet vooral gedacht worden aan het verdrinken van dieren in netten en de toenemende verstoring door onderwaterlawaai veroorzaakt door scheepsmotoren.

De Tuimelaar kwam vroeger geregeld voor in grote delen van de Waddenzee. Vroeger was de soort zelfs algemeen in het westelijk gedeelte van de Waddenzee, met name in het Marsdiep. De Tuimelaars volgden daar de Zuiderzeeharing die op weg was naar z'n paaijgronden. Na de afsluiting van de Zuiderzee liep het aantal Tuimelaarwaarnemingen hier dan ook sterk terug. Sinds de jaren 1965-1970 is de soort vrijwel geheel uit de Waddenzee verdwenen. De redenen hiervan zijn onbekend. Wellicht spelen dezelfde factoren een rol die ook bij de Bruinvis genoemd werden.

Het boek 'Marine mammals of the Wadden Sea' geeft een goede samenvatting van wat bekend is over het voorkomen en de levenscyclus van deze dieren en de bedreigingen waaraan ze bloot staan.

A.J. Lever

In 'n holle boom

Elvig Hansen / Kees Kervels. Overeen, Natuurboekrij, 1982. 64 blz., afbn. Prijs: f 17,75.

Wanneer dieren sterven

Gerth Hansen / Kees Kervels. Overeen, Natuurboekrij, 1982. 64 blz., afbn. Prijs: f 17,75.

In de serie 'Er gebeuren wonderlijke dingen' zijn reeds twee deeltjes verschenen en de komende maanden zullen er nog twee verschijnen. Deze jeugdboekjes vallen direkt op door hun verzorgde uitvoering en de vele, soms bijzonder knap gemaakte kleurenfoto's. Deze foto's laten kinderen zonder 'mooimakerij en liefpraterij' zien wat er in de natuur zoal kan gebeuren. Het is alleen jammer dat de schrijver zich niet meer bewust is geweest van een paar zinnen uit de persinformatie die ik bij de boekjes ontving: "Ouders van nu maken hun kinderen niks wijs. Alles is bespreekbaar en het beestje wordt bij de naam genoemd."

De tekst neigt soms naar zoetsappigheid en is meer kinderachtig dan kinderlijk zoals uit het volgende citaat mag blijken: "Ook veel zoogdieren vinden de dood in ons verkeer.... Zoals Bambi, het ree. En Mummelman, het konijn. En Prikkelien, de egel".

De soortnamen van dieren worden vaak als eigennaam gebruikt (met hoofdletter), behalve insecten en het kleine en enge grut en de mens. Ook is de tekst in beide boekjes weleens tegenstrijdig met elkaar. In het ene lezen we: "En voor de stank van de kadavers trekken de aaseters hun neus niet op. Een lekker hapje toch?". In het andere deeltje staat: "En die eitjes kunnen alleen groeien in aas. Dat is dood vlees. Vies hè?". De schrijver heeft geprobeerd de zinnen kort te houden, voor een jeugdboek heel belangrijk, maar het moeten wel zinnen blijven! Al met al is de tekst niet om over naar huis te schrijven.

Tot slot nog een opmerking over een van de foto's. De laatste foto in het deeltje "Wanneer dieren sterven" laat een meisje zien dat tussen de Bosanemoontjes zit met een boekje van deze bloemen in haar hand. Deze foto heeft weinig met de tekst te maken en had beter achterwege kunnen blijven. Een "lente-effect" na zo'n "doods" boekje had ook op een andere manier verkregen kunnen worden.

Marian Baars

Ontdekking van het leven op aarde, van oertijd tot heden

David Attenborough, Amsterdam / Antwerpen, Kosmos, 1981. 224 blz., afbn. Prijs: f 29,90.

Het boek "Ontdekking van het leven op aarde" vindt zijn oorsprong in de gelijknamige televisieserie, gemaakt voor de BBC door dezelfde auteur. In het eerste hoofdstuk wordt de lezer vertrouwd gemaakt met het begrip evolutie en maakt hij kennis met de oudste typen levensvormen. In de volgende hoofdstukken wordt de ontwikkeling van nieuwe vormen gevolgd. Daarbij wordt aangegeven waarom iedere stap vooruit inderdaad een vooruitgang is. Dat kan gaan om de overgang van water- naar landleven, van ongevleugeld naar gevleugeld of van koud- naar warmbloedig. Hoewel de plantenwereld niet vergeten wordt, ligt de nadruk toch sterk op het dierenrijk. Het hele evolutieproces wordt op heldere wijze beschreven als een logische ontwikkeling. Een klein bezwaar is, dat de tekst zeer kennelijk ontleend is aan het gesproken woord. Dat leidt tot zinnen als: "latere insectengroepen moesten het idee gekregen hebben dat vliegen met één paar vleugels beter is". Ook de vergelijking van de Reuzenkangoeroe met Mohamed Ali staat op papier wat vreemd. Aan de leesbaarheid van het boek doet dit echter weinig af. Het geheel is - hoe kan het anders - rijk voorzien van illustraties. Niet op de manier van een prentenboek met een verhaaltje erbij, maar ter verduidelijking van de tekst: even later zien we om welk dier het gaat. Een enkele foto is minder geslaagd zoals de Mantarvis, die alleen maar verschrikkelijk blauw is, een afbeelding als van de vliegenvangende boomkikker daarentegen is kostelijk.

Al met al een boek om aan te bevelen.

F.N.D.